

فصلنامه تخصصی علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی - واحد شوشتر

سال چهارم، شماره هشتم، بهار ۱۳۸۹

تاریخ پذیرش: ۸۹/۱/۱۷

تاریخ دریافت: ۸۸/۸/۲۶

صص ۴۸ - ۲۵

جایگاه اشتغال زنان از منظر دانشجویان

حسین بنی فاطمه^۱ و نازیلا مهبد^۲

مقدمه

عاجز و حقیر شمردن زن، عجز و حقارت نسل هاست و زبونی زنان در جامعه به ضعف و زبونی همه می‌انجامد که در این صورت جبر پذیری و خشونت پذیری زن به صورت اخلاق اجتماعی در می‌آید. ما در بیگانه با آزادی و آزاد اندیشی از پرورش انسان آزادی‌خواه و آزاداندیش ناتوان است. بخش عمده‌ای از حیات اقتصادی جامعه در ید اقتدار یا انتخاب زنان قرارداد و زنان باید با آگاهی و حقوق کافی این مسئولیت را پذیرا شوند. از اوایل قرن حاضر جهان با یک پدیده اجتماعی، اقتصادی نوینی تحت عنوان مشارکت اقتصادی زنان در مشاغل خارج از خانه مواجه شده است. این پدیده جدید دستاورد تغییر و

Banifateme@tabrizu.ac.ir

۱ عضو هیأت علمی گروه علوم اجتماعی دانشگاه تبریز (نویسنده مسؤل)

۲ کارشناسی ارشد روانشناسی

تحولات اساسی در مؤلفه‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی جامعه بشری است و همانگونه که از بستر زایش خود تأثیر می‌پذیرد، رشد می‌کند و متحول می‌گردد و بر فرایندهای زیربنایی و نیرومند خود اثر گذارده و سهم خود را در زنجیر بهم پیوسته و در حال شدن حیات اجتماعی بر جای می‌گذارد. وقوع انقلاب صنعتی موجب شد که زنان به صورتی فعال در نیروی کار مشارکتداشته باشند و از آن به بعد جذب سریع و وسیع زنان در بازار کار نظام سرمایه‌داری افزایش یافت. پیشرفت تکنولوژی فرصتهای شغلی زیادی در دسترس زنان قرار داد. رشد بخش خدمات، افزایش نرخ شهر نشینی، ازدیاد تعداد مدارس و عمومیت یافتن تحصیلات، زنان را هر چه بیشتر از خانه‌ها و مزارع به بازار کار جدید کشانید. پدیده اشتغال زنان که امروزه در کشورهای در حال توسعه به عنوان جریان بسیار نو مطرح می‌شود، در کشورهای صنعتی قریب به یک قرن قدمت دارد. این پدیده در کشورهای در حال توسعه از زمان جنگ جهانی دوم به بعد نمایان شد. زنان در بازار کار ایران، صد سال بعد از زمان در جوامع صنعتی جهان حضور یافتند. تأخیر عوامل اقتصادی اجتماعی و فرهنگی بر موقعیت و پایگاه زنان، در جامعه تعیین کننده سطح، نوع و میزان اشتغال آنان است.

ساخت اجتماعی و فرهنگی حاکم بر کشورهای در حال توسعه، زنان را در موقعیتی فرودست نسبت به مردان نگاه داشته است. مردم‌شناسان، جامعه‌شناسان و مورخان همواره از ظهور مرد کارورز سخن گفته‌اند و عمداً زن کشاورز، اندیشه‌ورز و خالق و مولد را به فراموشی سپرده‌اند، در حالی که زنان سهم عمده‌ای در پیشرفت بشریت، در کشف آتش، کشاورزی، کشف گیاهان طبی و فنون متعدد داشته‌اند. کمبود اجتماعی انقلاب‌های سیاسی و از همه مهمتر تغییر بافت شکل اقتصادی جامعه از زن حتی در قالب شهروند درجه دو مسؤولیت‌هایی را طلب می‌کند.

باید توجه داشت که اشتغال زن به کارهای اقتصادی تنها از نظر مادی و کمک تأمین معاش و بهبود شرایط مالی اعضای خانواده حائز اهمیت نیست، بلکه این امر بیشتر از نظر عاطفی و اجتماعی بدین خاطر که زن احساس سازندگی و خلاقیت می‌دهد، اهمیت دارد و تأثیر آن نه تنها در رفتار و شخصیت زن بلکه در روحیات تک تک اعضای خانواده به طور غیرمستقیم کل جامعه احساس می‌شود (پویان؛ ۱۳۷۷).

در یک کلام باید گفت، اهمیت سهم زنان نه فقط در خانواده بلکه در جامعه هنوز شناخته نشده است.

اهمیت موضوع

بودن در قرن ۱۶ نوشت: ثروتی بجز انسان‌ها وجود ندارد. ولی به شرطی که این انسانها کار داشته باشند و برای انجام کار آموزش‌های لازم را دریافت کرده باشند. از این لحاظ جهان سوم منابع استفاده نشده عظیمی در اختیار دارد (لنواز؛ ۱۳۶۳).

هرچند از زمانی که در جامعه ایران زنان به طور رسمی قدم به محیط کار بیرون از خانه گزرانند چندین دهه سپری می‌گردد، لیکن بسیاری از جوانب این تحول اجتماعی - اقتصادی و فرهنگی هنوز در پرده ابهام مانده است. این ابهام نقش کمی و کیفی زنان شاغل در اقتصاد جامعه و تولید ملی از یک طرف و مشکلات و مسائل مبتلا به آنان از طرف دیگر، همچنین جایگاه حقوق اقتصادی آنها در محیط کار خانواده و کل جامعه را در بر می‌گیرد.

گفته شده که زنان بیش از ۵۰٪ جمعیت جهان را تشکیل می‌دهند (حدود سه میلیارد نفر) اما فقط صاحب یک درصد منافع مالی جهان هستند.

حدود ۶۶٪ کل ساعات اعم از کار دستمزدی و غیر دستمزدی را انجام می‌دهند در حالیکه فقط ۳۳٪ نیروی کار مزدبگیر هستند. تخمین زده می‌شود در جهان سوم ۱/۴ مزدبگیران زن هستند.

در هیچ کشوری از جهان زنان و مردان از نظر اجتماعی برابر نیستند و این مهم میسر نخواهد شد مگر به برکت فعالیت خود زنان و این امری است که هدف همه جنبشهای زنان در جهان است چه در شمال و چه در جنوب، تحقیقات سازمان ملل نشان می‌دهد که سهم زنان در مشاغل عالی و دانشگاهی بسیار کم است زنان بیش از مردان کار می‌کنند اما همیشه کارشان با تحقیر و کم بها دادن از سوی جامعه روبروست و همیشه هم نیری غیر مولد و سربار و وابسته تلقی می‌شوند (زنجان‌زاده؛ ۱۳۷۴).

بیان مسأله

در حال حاضر به گواهی ارقام و آمار که در چارچوب معیارهای قابل مقایسه بین‌المللی جمع آوری شده زنان ایرانی در بخش‌های صنعت، کشاورزی و خدمات مشغول فعالیت هستند. در هر بخش نیز با مسائل و مشکلات خاص آن بخش مواجه‌اند، از جمله:

۱) در شرایط رکود با حتی شرایط عادی اقتصادی چون زنان شاغل هزینه بیشتری را از جمله رفاهی به کارفرما تحمیل می‌کنند، کارفرمایان علاقه‌مندی کمتری در به کارگیری آنها دارند.

۲) ساختار جامعه شغل‌های مشخصی را برای زنان ایجاد و تشویق به کار می‌کند که دامنه محدود تری دارند. کم تنوعی فرصت‌های شغلی برای زنان پدیده‌ای است که در کلیه بخش‌های اقتصادی وجود دارد و همین ویژگی به کاهش اشتغال زنان کمک می‌کند.

۳) زنان هنگامی که موفق به راهیابی به بازار کار می‌شوند که از سواد و تحصیلات بالاتر از مردان باشند.

۴) تعداد زنان شاغل در ۲۰ سال اخیر تغییری نکرده و نیز تعداد زنان بیکار در جستجوی کار دو برابر زنان شاغل است.

۵) زنان در بخش کشاورزی شمارش نمی‌کنند.

۶) در مواقع عادی رونق اقتصادی، زنان آخرین افراد هستند که به استخدام در می‌آیند و در شرایط رکود اقتصادی و بحران بیکاری اولین گروهی هستند که از کار اخراج می‌شوند.

۷) علاوه بر موارد بالا، وجود برخی عقاید سنتی و تصورات قالبی مانع از آن می‌شوند که زنان بتوانند وارد بازار کار شوند و کار خانگی آنها که بخشی از درآمد ملی را ایجاد می‌کند و پشتوانه بازتولید نیروی شاغل در صنعت و اقتصاد است نیز با معیارهای بازار کار نمی‌کنند (توکلی؛ ۱۳۷۷).

با توجه به اینکه دانشجویان جزو آن دسته از اقشار جامعه هستند که از سطح آگاهی و شعور اجتماعی و سیاسی خاص برخوردارند و از هر طبقه و فرهنگی هستند، نظر سنجی آنان در مورد اشتغال زنان در شرایط کنونی جامعه به طور حتم می‌تواند نتایج قابل توجهی را به آورد. از این رو، به دلیل اهمیت شناخت مسائل و مشکلات زنان از یک سو و نیز ضرورت شناخت وضعیت

زنان از سوی دانشجویان از سوی دیگر ما را بر آن داشت تا این موضوع را مورد بررسی قرار دهیم.

اهداف تحقیق

هدف کلی:

هدف ما از تحقیق حاضر؛ بررسی نکات مورد نظر دانشجویان دانشگاه تبریز (دانشکده‌های علوم انسانی و علوم پزشکی) در خصوص اشتغال زنان می‌باشد.
اهداف خاص:

از اهداف بسیار مهم ما یافتن جوابی به این سؤالات است که از نظر دانشجویان چه عواملی روی اشتغال زنان و حضور فعال آنان در عرصه اجتماعی اثر می‌گذارد و چرا هنوز هم به زنان و اشتغال آنان با دیده حقارت نگریسته می‌شود؟

چرا این نوع تفکر در ذهن اکثر مردان در دوران طفولیت نقش می‌بندد که جایگاه اصلی زن در خانه است و مهمترین وظیفه او خانه‌داری و به دنیا آوردن فرزند و نگهداری از آن است.
چرا از نیروی زنان فقط از مسائل تربیتی و خانه‌داری استفاده می‌شود، وقتی سخن از سپردن کارهای اساسی و مشاغل کلیدی به آنان به میان می‌آید، به فراموشی مطلق سپرده می‌شوند و صحبت از عدم توانایی روحی و جسمی و ضعف مدیریت آنان می‌شود.

در یک کلام آیا خروج زن از خانه باعث ثبات خانواده بوده یا بر عکس در جهت ضعف آن عمل کرده است و این امر بر سرنوشت کودکان و تربیت آنان تأثیر گزارده است... نیز مهمترین انگیزه زنان جامعه ما از ورود به بازار کار و ترک خانه که طی قرون گذشته تنها مامن بوده است چیست؟

و صدها سؤال که می‌تواند موضوع تحقیقات دیگری از سوی دانشجویان تیز بین است تا بلکه با درک و حل گوشه‌ای از مسائل و مشکلات بظاهر مختص زنان بر بخش بزرگی از سایر مشکلات جامعه فائق آییم.

فرضیه های تحقیق

- ۱- بین جنس دانشجویان و نظر آنان نسبت به اشتغال زنان رابطه وجود دارد.
- ۲- بین رشته تحصیلی دانشجویان و نظر آنان نسبت به اشتغال زنان رابطه وجود دارد.
- ۳- بین خاستگاه شهری و روستایی بودن و نظر آنان نسبت به اشتغال زنان رابطه دارد.
- ۴- بین توزیع جنسی مشاغل در جامعه ما و نظر دانشجویان نسبت به اشتغال زنان رابطه وجود دارد.
- ۵- بین بروز اختلافات خانوادگی و نظر دانشجویان نسبت به اشتغال زنان رابطه وجود دارد.
- ۶- بین چگونگی تربیت فرزندان زنان شاغل و نظر دانشجویان نسبت به آن رابطه وجود دارد.
- ۷- بین قدرت تصمیم گیری زنان شاغل در خانواده و نظر دانشجویان نسبت به آن رابطه وجود دارد.
- ۸- بین عقاید قالبی موجود در جامعه و نظر دانشجویان نسبت به اشتغال زنان رابطه وجود دارد.
- ۹- بین تبعیضات فرهنگی حاکم در جامعه و نظر دانشجویان نسبت به اشتغال زنان رابطه وجود دارد.
- ۱۰- بین میزان باروری زنان شاغل و نظر دانشجویان نسبت به اشتغال زنان رابطه وجود دارد.
- ۱۱- بین انگیزه زنان از ورود به بازار کار و نظر دانشجویان نسبت به اشتغال زنان رابطه وجود دارد.

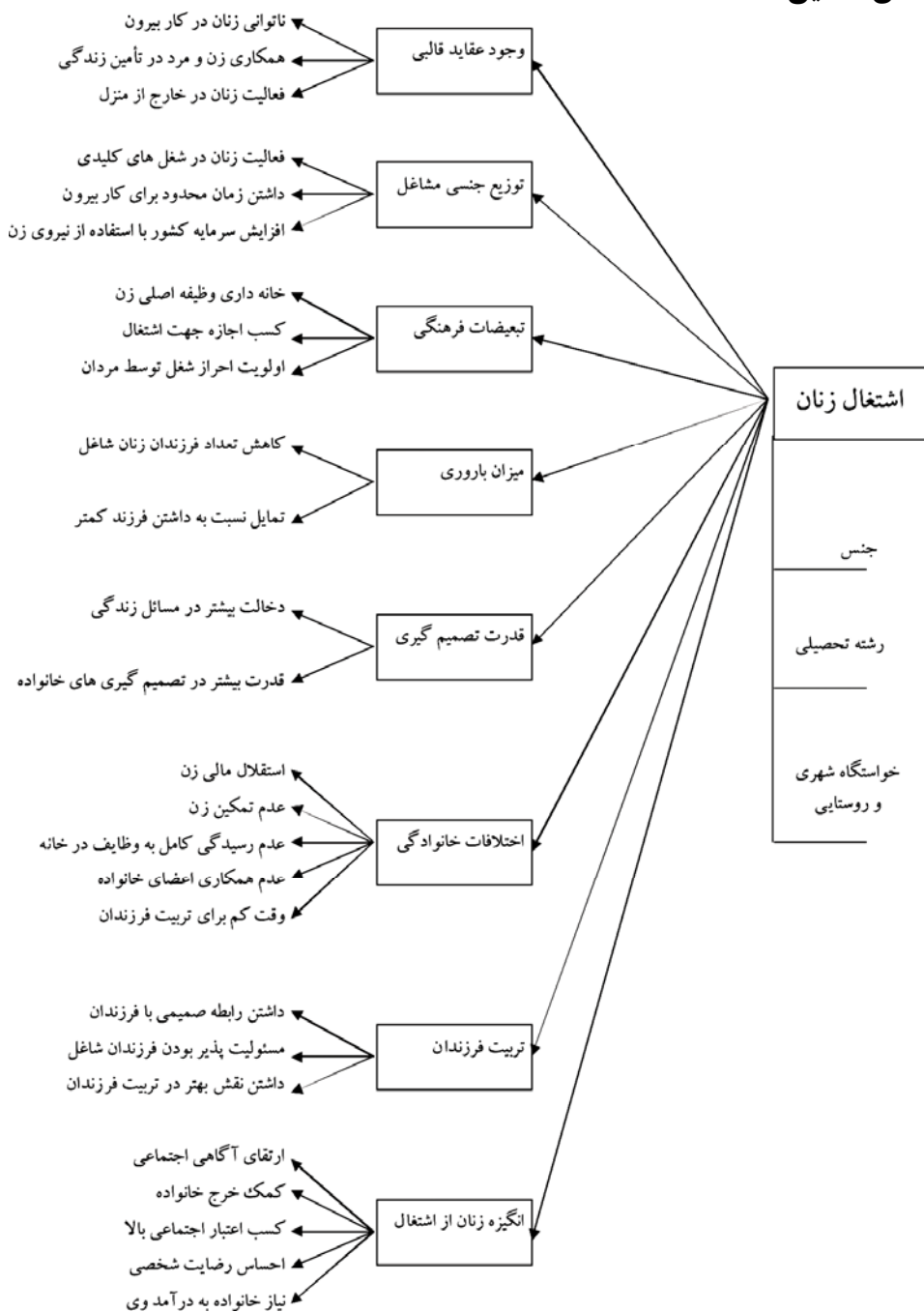
روش تحقیق:

روشهای تحقیق بکار گرفته شده در این طرح روش اسنادی جهت استفاده از مدارک و اسناد مرتبط با اشتغال زنان در ایران و سایر مناطق جهان و همچنین روش پیمایشی survey با بکار بردن پرسشنامه بوده است. برای تحلیل یافته ها از نرم افزار spss استفاده شده است.

جامعه و نمونه آماری:

جامعه آماری این طرح را دانشجویان کارشناسی دانشگاه علوم پزشکی و دانشگاه تبریز تشکیل می دادند.

مدل تحقیق

مطالعات پیشین در رابطه با اشتغال زنان در ایران

سابقه مطالعات در چارچوب مسائل زنان و اشتغال آنان در ایران از قدمت زیادی برخوردار نیست لیکن در عین حال مطالعات چندی از سوی ارگانها و سازمانهای مختلف در رابطه با مسائل گوناگون زنان انجام شده است که از آن جمله می توان به تحقیقاتی که توسط وزارت کشاورزی در قالب گروه بررسی اشتغال زنان صورت گرفت، اشاره نمود. برای نمونه می توان از طرح نقش زنان در توسعه کشاورزی و مناطق روستایی ایران که در سال ۱۳۶۵ انتشار یافت، نام برد.

همچنین وزارت تعاون با توسعه تعاونی های خانوادگی در جهت افزایش فرصت های اشتغال برای زنان، تجربیات خود را در این زمینه به صورت مقالات متعدد در نشریه وزارت تعاون با همین نام منتشر می سازد. از جمله این مقالات از مقاله مشکلات اشتغال زنان ایران و تجربه تعاونی زنان چینی در فروردین ۱۳۷۵ و نقش زنان در تولید و بهره وری ۱۳۷۵ و نیز برگزاری سمینار زن، تعاون و اشتغال در همین سال را می توان نام برد. بررسی مسائل مرتبط با زنان هم اکنون در صدر وظایف دفتر امور زنان ریاست جمهوری قرار دارد که خصوصاً در رابطه با مسائل تئوریک زنان در توسعه کارهای چندی انجام داده است (بامداد؛ ۱۳۷۶)

اما کارهای مختلفی در سطح بین المللی در خصوص مسائل زنان انجام گرفته است از آن جمله: دهه ۸۵-۱۹۷۵ از سوی سازمان ملل متحد دهه بین المللی زن نام گذاری شد و به دنبال آن در سال ۱۹۸۷ شناخت زنان در توسعه WID در برنامه عمرانی سازمان ملل متحد تأسیس شد و برای پیشرفت زنان در نوامبر ۱۹۸۹ برگزار شد. در این گرده همایی مهم ترین مسائل مطرح شده عبارت بودند از ارزیابی دقیق میزان مشارکت زنان در نیروی کار، شامل مشاغل بدون دستمزد و بدون مزایای استخدامی، ارزیابی نیروی کار مصرفی جهت انجام امور خانه یا فعالیت های مشابه و غیر مشکل و تعیین بازده آنها که آمارها و شاخص های جهت انجام بررسی های به دست آمده و نیز کنفرانس نایروبی و استراتژی های آینده آن برای پیشرفت زنان در سال ۱۹۸۵ اتخاذ شد. در سال های اخیر مطالعات و پژوهش های متعددی از سوی ILO و V.N در تجزیه و تحلیلی موقعیت زنان در سطح ملی - منطقه ای، میزان اشتغال آنان، عوامل بازدارنده فعالیت زنان، نگرش ها و تمایلات زنان و نقش زنان در توسعه انجام شده که سعی در

آماده سازی افکار عمومی ملت ها و سیاست گذاران و برنامه ریزان در جهت حل مشکلات مربوط به دستیابی برنامه اشتغال بیشتر را دارد (یزدخواستی؛ ۱۳۷۶)

چارچوب نظری

از آنجا که بسیاری از کارکردگرایان معتقدند که کارکرد زنان در جامعه به امور خانوادگی محدود می شود، از این رو فکر می کنند که واگذاری نقش به زنان در امور اقتصادی و سیاسی سبب تخریب کارکردهای جامعه کنونی می گردد. رابرت لین در کتاب خود بنام «زندگی سیاسی» ادعا می کند که مشارکت زنان در امور اقتصادی و سیاسی فرصت های خانوادگی را تحت شعاع خود قرار می دهد.

کارکردگرایان معتقدند که نقش زنان منحصرأ در تدبیر امور منزل خلاصه می شود، حال آنکه مردان علاوه بر نقشی که در خانواده ایفا می کنند، وظایفی نیز در جامعه به عهده دارند. طبق نظر پارسنز، لین و سایر کارکردگرایان اگر این نقش ها دچار آشفتگی شوند تمام جامعه آشفته خواهد شد. زنان نقش عاطفی در خانواده ایفا می کنند. آنها مطیع، بشاش، با محبت و احساساتی هستند. از سوی دیگر مردان باید نقش نان آور را داشته باشند. مردان پرخاشگر، رهبر و رهگشا، خلاق، با ابتکار هستند، با کسب درآمد چرخهای اقتصاد خانواده ایفا می کنند. پس اعطای فرصت برابر برای هر دو جنس با انسجام مثبت خانواده ناسازگار است.

ژوزف رینگوله می گوید: کار زن پرورش دادن است، وضع جسمی بیان کننده زندگی اوست. هنگامی که زن بدون ترس از وظایف بیولوژیک خود رشد کند و تسلیم نظریات جنبش دفاع از حقوق و آزادی زنان نشود و با یک احساس کامل قدم به دوره مادری می گذارد و به این ترتیب ما به هدف یک طبقه خوب خواهیم رسید (یزدخواستی؛ ۱۳۷۶).

طبق نظر پارسنز خانواده دارای دو کارکرد اساسی است یکی اجتماعی کردن کودک بدین سان که بتواند به عضویت جامعه ای که در آن به دنیا آمده است درآید و دیگری تثبیت شخصیت افرادی که بتوانند به صورت افراد بزرگسال در جامعه ایفا نقش کنند. با توجه به اهمیت مادر در مساله اجتماعی شدن کودک در این صورت اشتغال او به کارهای خارج از

خانه می تواند پیوند روانی و عاطفی اعضای خانواده را از هم بگسلاند و آثار و عوارض سوایی را به دنبال آورد (ادیبی، ۱۳۵۹: ۵۹).

لوسکی در مطالعه‌ای به منظور ارزیابی میزان اشتغال مادر بر تعادل زندگی زناشویی و احساس رضایت از آن به این نتیجه رسید که زنان شاغل در نقش مادری احساس عدم کفایت و نارضایتی بیشتری می‌کند تا مردان شاغل در نقش پدری. (ووود، ۱۳۷۲)

کار مادران بحران‌های زناشویی را زیاد می‌کند، ولی سطح عمومی خوشبختی را در خانواده تغییر نمی‌دهد. رضایت زن از کار تا حدی بحران‌ها را کاهش می‌دهد، آنچه این استنباط را تأیید می‌کند، کاهش این تفاوت در طبقاتی است که از جهت اجتماعی و اقتصادی مرفه‌ترند، زیرا مادران در این طبقه بیشتر از کار خود لذت برده و رضایت حاصل می‌نمایند (جی‌گود، ۱۳۵۲).

آثار اجتناب‌ناپذیر کار زن بر روابط او با شوهر مخصوصاً فرزندان با آثاری که اشتغال زن بر سنوشت خودش بر جای می‌گذارد، پیچیدگی بیشتری می‌یابد. چسترتون در این زمینه می‌نویسد:

من منکر آن نیستم که زنان قبلاً مورد رفتار ناشایست و حتی مورد شکنجه قرار می‌گرفتند ولی به عقیده من وضع آنان هیچگاه به اندازه امروز که فرمانروای خانه و نیز رقیب اداری مردانند، رقت بار نبوده‌است. (ساروخانی، ۱۳۷۳: ۱۸۶)

آندره میشل در کتابش (خانواده و ازدواج) از تحقیقاتی یاد می‌کند که در انگلستان توسط پیرتروسکی انجام گرفت و نشان داد که بهره‌هوشی فرزندان زنانی که شاغل هستند نسبت به فرزندان مادران غیر شاغل بیشتر است و نیز اشتغال زن در زمینه آمادگی تحصیل کودک بسیار موثر است. در فرانسه آمار نشان داده کودکانی که تحصیلات خود را بعد از دوره ابتدایی ادامه داده‌اند بیشتر از خانواده‌هایی هستند که پدر و مادر هر دو شاغلند تا خانواده‌هایی که فقط پدر شاغل است. (میشل، ۱۳۵۴: ۴۵)

به زعم نیرومند بودن الگوی پدر سالاری در جامعه ما شاغل شدن زن و کسب درآمد موجب تغییر هرم قدرت به نفع زن می‌شود. قدرت تصمیم‌گیری او را در امور اساسی خانواده

بالا می‌برد تا جایی که شاهد یک برابری نسبی بین قدرت زن و شوهر در خانواده هستیم (جاروالهی، ۱۳۷۴).

هلن صفا و بلومبرگ نیز در تحقیقی در مورد نابرابری جنسی و مسأله اشتغال برای سازمان ملل متحد به این نتیجه رسیدند که نفس برخورداری از یک شغل نتیجه این است که قدرت مانور زن در بطن خانواده افزایش می‌دهد و بهتر و بیشتر می‌تواند جریان زندگی خود را دست گیرد و آن را اداره کند.

امروزه همگان در قبول این نکته موافقت می‌کنند که زنانی که دارای شغل همراه با دستمزد هستند خیلی دیرتر از زنان خانه نشین ازدواج کرده و صاحب فرزند می‌شوند، آنهم فرزند کمتر (ولانتین مقدم؛ ۱۳۷۴: ۱۳).

گزارشی که اورلانیس به کنفرانس جهانی جمعیت داد این بحث را به طوری جدی پیگیری کرد که اشتغال زن به کار در شرایط مساوی با مردان موجب کاهش نرخ موالید می‌شود و در میان عوامل اجتماعی که در نرخ موالید اثر دارد مهمتر از همه وضع اجتماعی زنان است. وی اضافه می‌کند در میان زنان کارگر در شوروی باروری ۱۳۸ در هزار و در میان زنان بیکار ۱۹۸ در هزار بوده است. از این ارقام نتیجه می‌گیرد ورود زنان به کار اجتماعی یک عامل اصلی کاهش موالید است (کمسیون امور بانوان، ۱۳۷۵).

بررسی‌های آماری نشان داده است که حدود ۴۲ درصد خانم‌های کارمند دارای همسر با انگیزه رفع احتیاجات مالی خانواده، ۱۹ درصد به خاطر رفع احساس رضایت شخصی، ۱۷ درصد به خاطر کسب درآمد اضافی مازاد بر نیاز خانواده مشغول به کار هستند. به نظر می‌رسد که نیاز خانواده دلیل معقولی برای شرکت زنان در بازار کار شد. تحقیقاتی در کشورهای صنعتی نشان داده است، زنانی که شوهرانشان درآمدی بالا در جامعه دارند ۵۰ درصد به بالا رغبت بیشتری به شرکت در بازار کار دارند (جلیوند؛ ۱۳۷۵: ۳۰).

اما در کشورهای آسیایی عمدتاً عوامل اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و مذهبی تعیین کننده اشتغال زنان است. بویژه برای زنان کارگر و سطوح پایین شغلی زنان برخاسته از این گروه‌ها نیروهایی هستند در جستجوی کار تا نیازهای اقتصادی اعضای خانواده را تأمین نمایند. فقر تنها و موثرترین عامل بر نیروی کار زنان است (علی‌نژاد: ۱۹).

اسکاپ می گوید: مانع اصلی بر سر رهایی زنان تاثیر بسیار نافذ عادات و گرایشات سنتی است که عمیقاً در آنچه به عنوان سیستم پدر شاهی فئودالی خوانده می شود ریشه دوانده اند. (کمسیون جایگاه زنان، ۱۹۹۸).

مریم پویا رستمی استاد مدرسه عالی مطالعات آفریقای خاور میانه دانشگاه لندن معتقد است که محققان موضوع اشتغال زنان در کشورهای در حال توسعه به این توافق رسیده اند که دیدگاه مردانه به اشتغال زنان باعث کنار گذاشتن این جمعیت از حیطه اقتصاد شده است. به نظر ایشان این نظریه که آیا تفاوت جنسی بین زن و مرد باعث کنار گذاشتن زنان از بازار کار می شود یا شرایط سخت کاری زنان به تفاوت جنسی مربوط می شود، از مدت ها پیش رد شده است. بقیه محققان اشتغال زنان در کشورهای در حال توسعه و توسعه یافته معتقدند که دلیل رکود جایگاه زنان در امور اقتصادی، فرهنگی و سیاسی روابط حاکم اجتماعی بین زن و مرد است. وجود دیدگاه مردانه در مورد شرکت زنان در بازار کار مهم است نه موضوع جنسیت.

نا موزونی و فقدان قرینه و همخوانی میان دو جنس امری جهانی است اما میزان نابرابری و شکل هایی که جنسیت در زمان و مکان به خود می گیرد، عمیقاً به چند عامل سیاسی و اقتصادی بستگی دارد که ساختار جامعه از آن جمله اند. زنان حتی اگر تحصیلات عالی و کافی داشته باشند به دلیل حاکمیت مرد سالار، زمان محدودی برای کار بیرون از خانه قائلند و نیز به دلیل عدم باور توانایی های خویش از مشاغل کلیدی دور می شوند (ولانتین مقدم؛ ۱۳۷۴).

میزان دستمزد زنان در ایران به طور متوسط ۳۳ درصد کمتر از مردان است. یکی از دلایل این نابرابری تبعیض جنسی و عدم سرمایه گذاری مناسب زنان در امر تحصیل است، این عامل انگیزه اشتغال زنان و فعالیت آنان را با تردید روبه رو می سازد (کیان؛ ۱۳۷۶).

کمسیون جایگاه زنان سازمان ملل در گزارشی ثابت کرده هنوز هم مردان و زنان در جهت رشد دوشاش هم کار نمی کنند. یک تجزیه و تحلیل از وضعیت قدرتمداران سیاسی نشان می دهد که زنان به ندرت جایگاهی در هیأت دولت و یا مشاغل ارشد سیاستگذاری را اشغال کرده اند (اونیل؛ ۱۳۷۳).

نگرش زنان و مردان نسبت به کار زنان که به خصوص در مورد مردان جنبه بازدارنده دارند و از ارزش‌های فرهنگی ناشی می‌شود سنت‌ها و آداب و رسوم که تقسیم کار را بر حسب جنسیت تداوم می‌بخشد و کار بیرون از خانه را به مردان و کارهای خانگی را به زنان می‌سپارد و یا تصمیم‌گیری در مورد کار زنان را به صورت یک جانبه در اختیار مردان قرار می‌دهد و نیز تبعیض جنسی از طرف کارفرما و کارمندان بر مبنای طرز فکرشان و عدم تمایل آنها به همکاری بودن با زنان، باعث می‌شود که زنان هر چه بیشتر از حوزه کار و فعالیت دور شده به کارهای خانگی پناه ببرند. (قاسم‌زاده؛ ۱۳۷۴)

تجزیه و تحلیلی یافته‌ها

فرضیه اول: بررسی رابطه بین جنس و اشتغال زنان از نظر دانشجویان

H1: بین نوع جنس و اشتغال زنان از نظر دانشجویان رابطه معنی داری وجود دارد.

H0: بین جنس اشتغال زنان از نظر دانشجویان رابطه وجود ندارد و تفاوت مشاهده شده

ناشی از تصادف نمونه‌گیری است.

جدول (۱) رابطه بین جنس و اشتغال زنان از نظر دانشجویان

آزمون آماری	ارزش طیف Value	Df	Sig
X^2	۱۸/۰۴۶	۱۲	۰/۱۱۴۲
میزان درست‌نمایی	۲۲/۳۴	۱۲	۰/۰۳۳۷
V کرامر	۰/۳۷۹۹	-	۰/۱۱۴۲
T گودمن و کروسکال	۰/۱۴۴۳	-	۰/۱۱۸۷

با توجه به اینکه متغیر وابسته (اشتغال زنان از نظر دانشجویان) در سطح رتبه‌ای و متغیر مستقل نوع جنس در سطح اسمی دو حالتی قرار گرفته از آمارهای مربوط به متغیرهای رتبه‌ای-اسمی دو حالتی که بهترین نوع آن نیز X^2 و همچنین V و T گودمن و کروسکال است، استفاده کردیم. با توجه به اینکه X^2 محاسبه شده ۰/۱۱۴۲ و X^2 به دست آمده از جدول با درجه آزادی ۱۲ و آلفای ۵ درصد برابر با ۲۱/۰۲۶ معنی دار نیست، بنابراین

مدرک کافی برای اثبات فرضیه اصلی نداریم و فرضیه صفر پذیرفته می‌شود. پس بین جنس و نظر دانشجویان نسبت به اشتغال زنان رابطه معناداری وجود ندارد.

فرضیه دوم: بررسی رابطه بین رشته تحصیلی و اشتغال زنان از نظر دانشجویان

H1: بین رشته تحصیلی و اشتغال زنان از نظر دانشجویان رابطه معنی داری وجود دارد.

H0: بین رشته تحصیلی اشتغال زنان از نظر دانشجویان رابطه وجود ندارد و تفاوت مشاهده

شده ناشی از تصادف نمونه گیری است.

جدول (۲) بررسی رابطه بین رشته تحصیلی و نظر دانشجویان با اشتغال زنان

آزمون آماری	ارزش طیف Value	Df	Sig
X^2	۱۶/۸۳۷	۱۲	۰/۱۵۴۸
میزان درست‌نمایی	۱۹/۹۴۶	۱۲	۰/۶۸۱
V کرامر	۰/۳۷۳۳	-	۰/۱۵۴۸
T گودمن و کروسکال	۰/۱۳۹۳	-	۰/۱۶۰۲

در این فرضیه متغیر وابسته اشتغال زنان از نظر دانشجویان است در سطح رتبه‌ای و متغیر مستقل رشته تحصیلی در سطح اسمی است. آزمون‌های فوق استفاده کردیم. از آنجاییکه X^2 محاسبه شده ۰/۱۵۴۸ و X^2 به دست آمده از جدول با درجه آزادی ۱۲ و آلفای ۵٪ برابر با ۲۱/۰۲۶ معنی دار نیست، بنابراین مدرک کافی برای تایید فرضیه نداریم و فرضیه صفر تایید می‌شود پس بین رشته تحصیلی اشتغال زنان از نظر دانشجویان رابطه وجود ندارد.

فرضیه سوم: بررسی رابطه بین خاستگاه شهری و روستایی بودن و اشتغال زنان از نظر

دانشجویان

H1: بین خاستگاه شهری و روستایی بودن و نظر دانشجویان در مورد اشتغال زنان رابطه

معنی داری وجود دارد.

H0: بین خاستگاه شهری و روستایی بودن و از نظر دانشجویان در مورد اشتغال زنان رابطه

وجود ندارد و تفاوت مشاهده شده ناشی از تصادف است.

جدول شماره ۳- رابطه بین خاستگاه شهری و روستایی بودن و نظر دانشجویان

نسبت به اشتغال زنان

آزمون آماری	ارزش طیف (Value)	df	Sig
X^2	۲۹/۱۹۸	۲۴	۰/۲۱۲
میزان درست‌نمایی	۲۷/۴۳	۲۴	۰/۲۸۴
V کرامر	۰/۳۴۱۷	-	۰/۲۱۲
T گودمن و کروسکال	۰/۱۳۴۸	-	۰/۲۸۴۶

با توجه به اینکه متغیر وابسته ما اشتغال زنان از نظر دانشجویان می‌باشد در سطح رتبه‌ای و متغیر مستقل خاستگاه شهری و روستایی بودن دانشجویان در سطح اسمی دو حالت می‌باشد از آزمون X^2 استفاده می‌کنیم.

از آنجائیکه X^2 محاسبه شده ۰/۲۱۲ و X^2 بدست آمده از جدول با درجه آزادی ۲۴ و آلفای ۰/۰۵ برابر با ۳۶/۴۱۶ معنی دار نیست، بنابراین فرضیه صفر قبول و فرضیه اصلی رد می‌شود پس بین خاستگاه شهری و روستایی بودن و نظر دانشجویان نسبت به اشتغال زنان رابطه وجود ندارد.

فرضیه چهارم: بررسی رابطه بین توزیع جنسی مشاغل و نظر دانشجویان نسبت به اشتغال زنان

H1: بین توزیع جنسی مشاغل و نظر دانشجویان نسبت به آن رابطه معنی دار وجود دارد.

HO: بین توزیع جنسی مشاغل و نظر دانشجویان نسبت به آن رابطه موجود نبوده و تفاوت

مشاهده شده ناشی از تصادف است.

جدول شماره ۴- رابطه بین توزیع جنسی مشاغل و نظر دانشجویان نسبت به اشتغال زنان

آزمون آماری	ارزش طیف (Value)	df	Sig
میزان درست‌نمایی	۱۴۵/۷۴	۱۴۴	۰/۰۰۰۳
Tb کندال	۰/۲۵۸۵	-	-
Y	۰/۲۹۳۰	-	-
ضریب اسپرمن	۰/۳۳۴۷	-	۰/۰۰۰۱۴

با توجه به اینکه متغیر وابسته (اشتغال زنان از نظر دانشجویان) و متغیر مستقل (توزیع جنسی مشاغل در جامعه) هر دو در سطح رتبه‌ای می‌باشند بهترین آزمون تحلیل آن می‌تواند ضریب همبستگی اسپرمن باشد. با توجه به اینکه مقدار اسپرمن محاسبه شده برابر با $0/00014$ با درجه آزادی ۱۴۴ می‌باشد از $a=5\%$ کمتر است. بنابراین مدرک کافی برای قبول فرضیه اصلی داریم و فرضیه صفر رد می‌شود پس از نظر دانشجویان بین توزیع جنسی مشاغل و اشتغال زنان رابطه معنی‌داری وجود دارد.

فرضیه پنجم: بررسی رابطه بین وجود عقاید قالبی و نظر دانشجویان نسبت به اشتغال زنان

H1: بین عقاید قالبی و نظر دانشجویان نسبت به اشتغال زنان رابطه معنی‌دار وجود دارد.

HO: بین عقاید قالبی و نظر دانشجویان نسبت به اشتغال زنان رابطه موجود نبوده و تفاوت

مشاهده شده ناشی از تصادف است.

جدول شماره ۵- رابطه بین وجود عقاید قالبی بین دانشجویان نسبت به اشتغال زنان

آزمون آماری	ارزش طیف (Value)	df	Sig
ضریب اسپرمن	۰/۱۹۶۰	-	/۰۲۸۴
Tb کندال	۰/۱۵۱۱	-	-
Y	۰/۱۷۵۷	-	-
میزان درست‌نمایی	۱۴۵/۷۴	۱۰۸	۰/۷۴۱۰

با توجه به سطح سنجش هر دو متغیر که رتبه‌ای می‌باشند به این معنی که سؤالات تحت آزمون در سطح رتبه‌ای مطرح شده است از آزمون آماری ضریب اسپرمن استفاده شده است چون مقدار اسپرمن $0/0284$ بوده و از مقدار سطح معنی‌داری $a=5\%$ کوچکتر است بنابراین مدرک کافی برای اثبات فرضیه اصلی داریم و فرضیه صفر رد می‌شود. پس بین عقاید قالبی و نظر دانشجویان نسبت به اشتغال زنان رابطه معنی‌دار وجود دارد.

فرضیه ششم: بررسی رابطه بین اختلافات خانوادگی و نظر دانشجویان نسبت به اشتغال زنان

H1: بین اختلافات خانوادگی زنان شاغل و نظر دانشجویان نسبت به اشتغال زنان رابطه

معنی‌دار وجود دارد.

HO: بین اختلافات خانوادگی زنان شاغل و نظر دانشجویان نسبت به اشتغال زنان رابطه موجود نبوده و تفاوت مشاهده شده ناشی از تصادف است.

جدول شماره ۶- رابطه بین اختلافات خانوادگی زنان شاغل و نظر دانشجویان نسبت به آن

آزمون آماری	ارزش طیف (Value)	df	Sig
V گرامر	۰/۳۷۸۳	-	۰/۰۰۷۱
Tb گودمن	۰/۱۲۰۵	-	۰/۰۴۲
Y	۰/۱۲۵۰	-	-
میزان درست نمائی	۱۸۰/۳۵	۱۰۸	۰/۴۱۹۱

با توجه به این مسئله که متغیر وابسته (نظر دانشجویان نسبت به اشتغال زنان) در سطح رتبه‌ای و متغیر مستقل (اختلافات خانوادگی زنان شاغل) در سطح اسمی چند حالتی مورد سنجش قرار گرفته از آماره‌های بالا برای تحلیل آن‌ها استفاده کردیم. چون مقدار به دست آمده ۰/۰۰۷۱ کوچکتر از سطح معنی‌داری $\alpha=5\%$ می‌باشد. بنابراین مدرک کافی برای اثبات فرضیه اصلی داریم و فرضیه صفر رد می‌شود. پس بین اختلاف خانوادگی زنان شاغل و نظر دانشجویان نسبت به اشتغال زنان رابطه معنی‌داری وجود دارد.

فرضیه هفتم: بررسی رابطه بین میزان باروری زنان شاغل و نظر دانشجویان نسبت به اشتغال زنان H1: بین میزان باروری زنان شاغل و نظر دانشجویان نسبت به اشتغال زنان رابطه وجود دارد. HO: بین میزان باروری زنان شاغل و نظر دانشجویان نسبت به اشتغال زنان رابطه موجود نبوده و تفاوت مشاهده شده ناشی از تصادف است.

جدول شماره ۷- رابطه بین میزان باروری زنان شاغل و نظر دانشجویان نسبت به آن

آزمون آماری	ارزش طیف (Value)	df	Sig
میزان درست نمائی	۱۰۱/۷۲	۸۴	۰/۰۹۱۳
ضریب اسپرمن	۰/۱۱۴۹	-	۰/۰۹۸۶
Tb کندال	۰/۱۳۵۶	-	-
Y	۰/۱۴۸۳	-	-

با توجه به اینکه متغیر وابسته و متغیر مستقل، هر دو در سطح رتبه‌ای مورد آزمون قرار گرفته‌اند پس مناسب‌ترین شاخص برای تحلیل آن ضریب اسپرمن می‌باشد چون مقدار به دست آمده برابر با $0/0986$ با درجه آزادی ۸۴ کوچکتر از سطح معنی داری $a=0/5$ می‌باشد بنابراین مدرک کافی برای اثبات فرضیه اصلی داریم و صفر رد می‌شود بین میزان باروری زنان شاغل و نظر دانشجویان نسبت به اشتغال زنان رابطه معنی داری وجود دارد.

فرضیه هشتم: بررسی رابطه بین تبعیضات فرهنگی حاکم و نظر دانشجویان نسبت به اشتغال زنان

H1: بین تبعیضات فرهنگی موجود و نظر دانشجویان نسبت به اشتغال زنان رابطه وجود دارد.

HO: بین تبعیضات فرهنگی موجود و نظر دانشجویان نسبت به اشتغال زنان رابطه موجود نبوده و تفاوت مشاهده شده ناشی از تصادف است.

جدول شماره ۸- رابطه بین تبعیضات فرهنگی حاکم و نظر دانشجویان نسبت به اشتغال زنان

آزمون آماری	ارزش طیف (Value)	df	Sig
میزان درست‌نمایی	۱۳۵/۹۳	۱۴۴	۰/۶۷۱۷
ضریب اسپرمن	-/۰۱۱۱۲۹	-	۰/۲۱۶۵
Tb کندال	۰/۰۸۲۲۹	-	-
Y	۰/۰۹۲۲۱	-	-

با توجه به اینکه متغیرهای وابسته و مستقل، هر دو در سطح رتبه‌ای می‌باشد مناسب‌ترین شاخص تحلیل آن می‌تواند ضریب اسپرمن باشد و چون مقدار اسپرمن به دست آمده $0/2165$ با مقدار درجه آزادی ۱۴۴ بیشتر از سطح معنی داری $a=0/5$ می‌باشد. پس مدرک کافی برای اثبات فرضیه صفر قبول می‌شود. بین تبعیضات فرهنگی حاکم و نظر دانشجویان نسبت به اشتغال زنان رابطه‌ای نبوده و تفاوت مشاهده شده ناشی از تصادف است.

فرضیه نهم: بررسی رابطه بین قدرت تصمیم‌گیری زنان شاغل و نظر دانشجویان نسبت به اشتغال زنان رابطه وجود دارد.

H1: بین قدرت تصمیم‌گیری زنان شاغل و نظر دانشجویان نسبت به اشتغال زنان رابطه وجود دارد.

HO: بین قدرت تصمیم‌گیری زنان شاغل و نظر دانشجویان نسبت به اشتغال زنان رابطه نبوده و تفاوت مشاهده شده ناشی از تصادف نمونه‌گیری است.

جدول شماره ۹- رابطه بین قدرت تصمیم‌گیری زنان شاغل و نظر دانشجویان

نسبت به آن

آزمون آماری	ارزش طیف (Value)	df	Sig
میزان درست‌نمایی	۱۴۸/۷۷	۱۴۴	۰/۳۷۵۳
ضریب اسپرمن	۰/۳۶۸۰	-	۰/۰۰۲
Tb کندال	۰/۲۸۰۸	-	-
Y	۰/۳۱۲۳	-	-

با توجه به اینکه هر د و متغیر، یعنی وابسته و مستقل در سطح رتبه‌ای مورد آزمون قرار گرفتند پس بهترین شاخص جهت تحلیل آن می‌تواند ضریب اسپرمن باشد و چون مقدار به دست آمده برابر با ۰/۰۰۲ با درجه آزادی ۱۴۴ کمتر از مقدار سطح معنی‌داری $\alpha=5\%$ می‌باشد بنابراین مدرک کافی برای اثبات فرضیه اصلی داریم و صفر رد می‌شود پس بین قدرت تصمیم‌گیری زنان شاغل و نظر دانشجویان نسبت به اشتغال زنان رابطه معنی‌داری وجود دارد.

بحث و بررسی و نتیجه‌گیری

۱- در بررسی بین جنس و نظر دانشجویان نسبت به اشتغال زنان رابطه معنی‌داری به چشم می‌خورد. یعنی چه دانشجویان دختر و یا پسر فرق نمی‌کند و به هر حال به داشتن شغل و نیز اشتغال زنان با دیدی مثبت می‌نگرند و میان رشته تحصیلی و نیز خاستگاه شهری و روستایی بودن دانشجویان نیز رابطه معنی‌داری وجود نداشت و مهم نیست که دانشجویان در چه رشته‌ای تحصیل می‌کنند یا از چه خاستگاهی باشند. به هر حال می‌توان چنین نتیجه گرفت که قشر دانشجو به مسائل فراتر از رشته و مسائل اقلیمی خود نگاه می‌کنند.

۲- انگیزه زنان و نظر دانشجویان نسبت به اشتغال آنان نیز رابطه‌ای وجود داشته است.

۳- بین تبعیضات فرهنگی و نظر دانشجویان نسبت به اشتغال زنان نیز رابطه‌ای مشاهده شد ولی نمی‌تواند در جامعه ما عامل و مانع مهمی در جهت اشتغال زنان باشد. شاید به این دلیل که جامعه ایران رفته رفته از حالت سنتی خود خارج می‌شود. اختلافات خانوادگی نیز از نظر دانشجویان رابطه معنی‌داری داشت یعنی اکثر دانشجویان این نظر را قبول دارند که اشتغال زنان می‌تواند علیرغم مزایایی که دارد منجر به بروز اختلافاتی در خانواده شود.

۴- بین تربیت فرزندان و قدرت تصمیم‌گیری و نظر دانشجویان نسبت به اشتغال زنان نیز رابطه معنی‌داری مشاهده شده شاید این امر بدیهی شده در زنان شاغل نسبت به زنان خانه‌دار به دلیل ارتباط بیشتر با جامعه و آگاهی زیاد در تربیت فرزندان و دخالت بیشتر در مسائل زندگی خود بهتر عمل می‌کند.

۵- میزان باروری شاغل و نظر دانشجویان نسبت به آن نیز رابطه معنی‌داری مشاهده شد. در واقع باید چنین می‌شد چرا که به دلیل وجود وظایف متعدد در خانواده و نیز کار بیرون از منزل بر پایین بودن تعداد فرزندان زنان شاغل تأثیر مثبت دارد.

۶- عقاید قالبی موجود و نظر دانشجویان نسبت به اشتغال زنان نیز رابطه معنی‌دار و مثبتی داشت. یعنی هنوز در جامعه ما شاخص‌هایی بیانگر عقاید قالبی در خصوص اشتغال زنان وجود دارد که مانع ورود راحت زنان به بازار کار می‌شود.

۷- از نظر توزیع جنسی و نظر دانشجویان نسبت به اشتغال زنان نیز رابطه معنی‌داری مشاهده و مبین این واقعیت است که در جامعه ما متأسفانه هنوز از نیروی انسانی زنان در جهت افزایش سرمایه کشور و گام نهادن در جهت رشد و توسعه به خوبی استفاده نشده و بسیاری از نیروها به دلیل گوناگون، از جمله عوامل فرهنگی و شرایط اقتصادی در جامعه به هر می‌رود.

بر اساس یافته‌های این مطالعه، بستر فرهنگی جامعه ایران از نظر مشارکت فعال اقتصادی زنان در بخش‌های مختلف اقتصادی و اجتماعی مساعد بوده و برای استفاده از این زمینه مساعد و نیروی انسانی بالقوه و تبدیل آن به نیروی انسانی بالفعل، برنامه ریزان بایستی دنبال روشها و راههایی که از طریق آنها بتوانند نه تنها به تامین نیازمندیهای مادی این قشر اقدام نموده، بلکه در زمینه معنوی نیز شناختی در مورد هویت آنها بدست آورد. بر اساس تعریف متخصصین ICA تعاونی‌ها اجتماعات مستقلی هستند که در آن اعضاء بطور مستقل

ودموکراتیک جهت تامین نیازهای اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی عمل می کنند. با در نظر گرفتن این تعریف عمیق و انسانی از تعاونیها که اجازه می دهد هر انسانی در جامعه مسئولیت اجتماعی خود را انجام داده و جلوه استثمار انسانی را بگیرد، شیوه تعاونی یکی از موثرترین و مهم ترین راهها برای تامین نیازمندیهای اقتصادی و شغلی افراد جامعه مخصوصاً زنان به شمار می رود. عضویت امروز میلیونها زن در فعالیت های تعاونی دال بر این ادعاست.

روش تعاونی برای ورود زنان به فعالیت اقتصادی در مقایسه با سایر بخشها (بخش دولتی، بخش خصوصی) از امتیاز والایی برخوردار می شود و آن تثبیت نظام خانوادگی و بقای زندگی انسانهاست. شیوه تعاونی کار زنان نه تنها اساس زندگی خانوادگی را مواجه با مشکلات نخواهد ساخت بلکه باعث ارتقای زندگی و رفاه اجتماعی خواهد بود. برای ارتقای مشارکت اقتصادی زنان، آنها بایستی در مسیر اصلی جنبش تعاونی قرارگیرند تا از این طریق بتوانند پایگاه اقتصادی و اجتماعی، استاندارد زندگی نه تنها خود، بلکه جامعه را نیز تقویت نمایند.

با تشخیص اینکه ورود زنان به بخش اقتصادی و جنبش تعاونی از پدیدههای اخیر به شمار می رود لذا تنظیم برنامه های خاص برای آنها مخصوصاً آموزش تعاونی، توسعه رهبریت زنان در بخش تعاون، آموزش و تربیت زنان برای مسوولیت های مدیریتی تعاونیها از اهمیت بیشتری برخوردار است.

از آنجایی که توسعه و تکامل یک جامعه در تمامی ابعاد نیاز به مشارکت همه انسانها، زنان پا به پای مردان است، لذا استفاده کم از نیروی بالقوه زنان که تقریباً نصف مردم جهان را تشکیل می دهند، مانعی بزرگی برای توسعه مذکور به شمار می آید. لذا، تامین و قابل دسترس نمودن منابع ضروری برای زنان، جهت مشارکت آنان در زمینه های سیاسی، اجتماعی و اقتصادی نه تنها در محدوده ملی و کشوری بلکه در فضای بین المللی نیز اساسی به نظر می آید، چرا که این برنامه ریزیها شرط لازم برای صحبت از حقوق برابر زنان با مردان مخصوصاً در زمینه اشتغال آنها بوده و باعث توسعه بیشتر ملی و رفاه اجتماعی می شود.

منابع

۱. ادیبی، حسین، انصاری، عبدالمعبود. (۱۳۵۸). نظریه‌های جامعه‌شناسی، تهران: انتشارات جامعه.
۲. بامداد، محقق، شیدا. (۱۳۷۶). ساختار اشتغال زنان کشور و تغییرات آن در چهل سال گذشته، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران.
۳. پویان، منصور. (۱۳۷۷). مجله اندیشه جامعه بهمن و اسفند ماه، شماره ۳ و ۴.
۴. توکلی، نیره. (۱۳۷۷). بهره‌وری اشتغال زنان، اندیشه جامعه، شماره ۳ و ۴ بهمن و اسفند.
۵. جاروالهی، عذرا. (۱۳۷۴). اثر اشتغال زنان کارگر بر میزان مشارکت زوجین در امور خانواده، فصلنامه علوم اجتماعی شماره ۷ و ۸.
۶. جلیل‌وند، مهشید. (۱۳۷۵). عوامل موثر مشارکت زنان در بازار کار، مجله جامعه سالم، شماره ۳۰.
۷. جی‌گود، ویلیام. (۱۳۵۲). خانواده و جامعه، ترجمه ویدا ناصحی، تهران: بنگاه نشر و چاپ کتاب.
۸. رفیع‌پور، فرامرز. (۱۳۷۵). کندوکاوها و پنداشتها، تهران: شرکت سهامی انتشار، چاپ هشتم.
۹. زنجانی‌زاده، هما. (۱۳۷۴). بررسی نظریات درباره نابرابری جنسی در بازار کار، مجله دانشکده ادبیات مشهد، شماره اول.
۱۰. ساروخانی، باقر. (۱۳۷۳). جامعه‌شناسی خانواده، تهران: انتشارات بی‌تا.
۱۱. علیرضا نژاد، سهیلا. (۱۳۷۴). سیر تحول مشاغل زنان، مجله فرهنگ و توسعه، تهران: شماره ۹.
۱۲. قاسم‌زاده، فاطمه. (۱۳۷۴). نقش کار در زندگی زنان، مجله جامعه سالم، شماره ۲۷.
۱۳. کار، مهرانگیز. (۱۳۷۲). زنان در بازار کار ایران، تهران: انتشارات روشنگران.
۱۴. کار، مهرانگیز، لاهیجی، شهلا. (۱۳۷۳). هویت زن ایرانی، انتشارات روشنگران.
۱۵. کیان، آزاده. (۱۳۷۶). زن ایرانی، خانواده دولت و جامعه، مجله زنان، شماره ۳۹.

۱۶. لنواز، رنه. (۱۳۶۳). جهان سوم و شرایط رهایی از وابستگی غذایی، ترجمه عبدالحسن نیک گهر، انتشارات بهنشر.
۱۷. مائورین، اونیل. (۱۳۷۳). سهم زنان در توسعه، ترجمه آ. زاهدی، کتاب توسعه، تهران.
۱۸. مقدم، ولانتین. (۱۳۷۴). زنان در جامعه، ترجمه ع. بیراوند، مجله جامعه سالم، تهران.
۱۹. میشل، آندره. (۱۳۵۴). جامعه‌شناسی خانواده و ازدواج، دانشکده علوم اجتماعی و تعاون.
۲۰. ووود، شرمین. (۱۳۷۲). دیدگاه‌های نوین جامعه‌شناسی، ترجمه مصطفی ازکیا، تهران: انتشارات کیهان
۲۱. یزدخواستی، بهجت. (۱۳۷۶). تغییرات اجتماعی و زنان، انتشارات کمیسیون بانوان نهاد ریاست جمهوری ص ۲۰۴.